

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

Ὅλον ἔστι περὶ τοῦ ἄν. θεοῦ καὶ ἀθανάτου
βουλεύσαστο ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1881

οὕτω συγκατέβαλεν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τὴν φαεινὴν κρηπίδα, ἐφ' ἧς ὁ χρόνος καὶ ἡ τῶν ἀρμοδίων φιλόπατρις γνώμη καὶ σπουδὴ θὰ ἀνεγείρωσι λαμπρὸν τὸ οἰκοδόμημα τῆς τῶν ἡμετέρων τέκνων ἐρθῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς ἐν τε τῷ οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ.

Εἴθε λοιπὸν νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον τοῦ προκειμένου ἀγῶνος πολλῶ κάρροτες τῶν νῦν φιλοτίμως ἀγωνισαμένων· εἴθε δὲ νὰ τύχωσι καὶ κριτῶν ἀνταξίων καὶ πολλῶ κριττόνων τῶν νῦν, ἵνα ἀγωνιζόμενοί τε καὶ ἀγωνοδίκαι ἐπαρκέσωσι πρὸς τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἀγῶνος καὶ δωροφορήσωσιν εἰς τὸ ἡμέτερον ἔθνος παιδαγωγικὸν ἐγκόλπιον, περὶ οὗ μετ' ἀκραιφνοῦς ἀληθείας νὰ λέγωμεν πάντες ὅτι « κτῆμα ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται. »

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Δεκεμβρίου 1880.

Οἱ τοῦ Μαραθείου ἀγῶνος κριταὶ

ΣΠ. Κ. ΜΠΑΛΛΑΝΟΣ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΣΠΑΘΑΚΗΣ
ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ.

Ο ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΑΓΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ὑπὸ Ο. Dressler-Dresden (Μετάφρ. Ι. Δ.)

Καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ κύματα τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ βίου ταράττονται τοσοῦτω σφοδρῶς, ἥτοι ὁ μὲν ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν ἐαυτοῦ ἰδεωδῶν καὶ ἀρχῶν, ὁ ἕτερος ὑπὲρ τῶν καθημερινῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος καὶ τῆς ζωῆς, οὐδεμίαν ἔχων ἐπισείκειαν πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, οὐδὲ λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὸν ἴδιον ἐαυτοῦ κίνδυνον, ἀλλ' οὐδὲ γινώσκων μετὰ βεβαιότητος πῶς θ' ἀποβῆ ὁ ἀγών, καθ' ἣν ἐποχὴν, λέγομεν, — καὶ ζῶμεν ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ — ἡ πνευματικὴ καὶ ὑλικὴ προσβολὴ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε μόλις δύναται τις νὰ στοχασθῆ μείζονα ἐπίτασιν, αἱ ἰδέαι, αἵτινες καθιεροῦσιν ἐπιστημονικῶς ἴσην τὴν κατάστασιν τοῦ ἀν-

θρωπίνου γένους, εὐρίσκουσι πάντοτε ζωηροτάτην κυκλοφορίαν καὶ ἠχώ. Διότι καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐν τῷ ἀγῶνι καταβάλλομενον ὑπάρχει μόνον παρηγορία ἐν τῇ ἰδέᾳ, ὅτι οὕτω δέον νὰ γείνη. Καὶ τέλος εἰς ὅλας ταῦτα τὰς συνωθήσεις καὶ διώξεις προστίθεται—ὡς πάντοτε τὰ ἀντίθετα συναντῶνται—φορὰ τις πρὸς τὴν δοξασίαν τοῦ πεπρωμένου, κυκλοφορία ἀπαισιοδόξων ἰδεῶν, εἰς αἷς οἱ κεκοπιακότες καὶ τεταλαιπωρημένοι παραδίδονται.

Διὰ τοῦτο βέβαια καὶ ἡ τοῦ Δαρβίνου διδασκαλία, ἐν ἣ ὁ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶν παίζει σπουδαῖον πρόσωπον, ἀπολαύει ἐπὶ τοῦ παρόντος τοσαύτης ζωηρᾶς συμπαθείας καὶ ἀναγνωρίσεως καὶ παρ' ἐκείνοις, οἵτινες εἶνε ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν κύκλων τῶν ἀμέσως περὶ τούτου ἐνδιαφερομένων. Παράδοξος τῷ ὄντι σύμπτωσις ὅτι ἐπιστημονικὴ διδασκαλία μικρὸν μετὰ τὴν διάδοσίν της φαίνεται ἐπικυρουμένη ὑπὸ τῆς καταστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Μάλιστα τινες ἐξέφρασαν τὴν εἰκασίαν, ὅτι αὕτη ἡ διδασκαλία μεγάλως, συνετέλεσεν εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν νῦν ἰδεῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ Δαρβίνος ἔδει νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πνευματικὸς πρωτουργὸς τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, ὅπως οἱ τῆς ἐγκυκλίου παιδείας οἱ πρόδρομοὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. "Ὅτι τοσοῦτον διαδεδομέναι ἰδέαι καὶ παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ νεολαίᾳ εὔρον ἠχώ εἶνε φυσικὸν καὶ ὀλίγοι ἴσως τῶν ἐν ταῖς ἀνωτέραις τάξεσι τῶν Γυμνασίων καὶ τῶν πραγματικῶν σχολείων μαθηταὶ ὑπάρχουσιν, οἵτινες εἰσέτι δὲν ἤκουσαν τι περὶ τοῦ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνος καὶ δὲν ἐσχημάτισαν περὶ τούτου γνώμην. "Ὅθεν οἱ τοῦ Δαρβίνου ὀπαδοὶ προέτειναν, ἵνα τὰ σπουδαιότατα κεφάλαια τῆς περὶ τῶν γενῶν διδασκαλίας συμπεριληφθῶσιν ἐν τῷ ἐκπαιδευτικῷ προγράμματι ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα, ὅπερ δέον νὰ παρὰσχῆ τοῖς νέοις περιληπτικὴν ἐκ τοῦ προτέρου ἰδέαν τῶν συμβουλευτέων πραγματικῶν γεγονότων καὶ θεωριῶν. Ἡμεῖς ὁμῶς εἰς οὐδεμίαν περὶ τούτου κατὰ ἡ ὑπὲρ συζήτησιν εἰσερχόμενοι φρονοῦμεν ὅτι ἡ πραγματοποίησις τούτου τοῦ πόθου ἐπὶ ἱκανὸν μὲν χρόνον δέον εἰσέτι ν' ἀναβληθῆ, οὐχὶ δὲ καὶ τούτου ἐνεῖχεν ν' ἀποσιωπηθῆ ὅλως ἐν τῷ σχολείῳ. Τοῦναντίον τοσοῦτω πολυάριθμοι ἀφορμαὶ πρὸς ἐξέτασιν παρίστανται ἰδίᾳ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ζωολογίᾳ, τόσῳ πολλὰ ἐνταῦθα ἀνήκοντα ζητήματα συντρέχουσι, νὰ εἴπωμεν οὕτω, ἀφ' ἑαυτῶν, ὥστε θὰ ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ ἀντιπαρέλθῃ ὁ διδάσκαλος ὅλα ταῦτα. Ἄλλ' ἐν ταιαύταις περιστάσεσι πῶς ὀφείλει νὰ προσφέρηται οὗτος καὶ ὁ παιδαγωγός; Πρὸς σχηματισμὸν ἰδίας λελογισμένης κρίσεως δὲν ἔχει ἡ νεολαία τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις καὶ ἐν τούτοις πολλὰ ἀποφθέγματα καὶ δυστυχῶς πολλὰ μονο-

μερῆ συμπεράσματα δὲν εἶνε ἄγνωστα εἰς αὐτήν. Προσέτι ὁ ἀγὼν οὗτος εἶνε εἰς τὸν ἀέρα, νὰ εἴπωμεν οὕτω, καὶ εἰς τὴν αἰμόθερμον νεολαίαν οὐδὲν προσφυστέρων ἢ ὁ ἀγὼν, ἔστω καὶ ὁ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγὼν μετὰ τοῦ ἀπαιτουμένου « αἵματος καὶ σιδήρου. »

Δέον κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν εἰς ἐκάστην ἐξέτασιν τοῦ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνος νὰ διαχωρίζωμεν ἀκριβῶς τὰ ὅρια ἀμφοτέρων τῶν ὑπὸ τοῦ θέματος ἐφαπτομένων ζητημάτων, ἤτοι τοῦ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ τῆς ἠθικῆς. Ἀμφοτέρωθεν δέον νὰ κρατῶνται μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων διότι αἱ συνέπειαι τοῦ ἑνὸς δὲν ἐφαρμόζονται ὀλοσχερῶς ἐπὶ τὸ ἕτερον. Καὶ τοῦτο συνήθως γινόμενον εἶνε ἡ αἰτία τῶν πολλῶν ψευδῶν καὶ τὰ χρηστά ἤθη παραλυσουσῶν θεωριῶν, ἃς ἡ διδασκαλία τοῦ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνος ὁμολογουμένως ἐπήνεγκε.

Φρονοῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ διδάσκαλος δέον νὰ μεταδίδῃ τὰ ἐξῆς εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν ἀνωτέρων τάξεων περὶ τοῦ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνα ἐν τῷ μέρει τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ σχολεῖον ὀφείλει νὰ λέγῃ πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲν νὰ διαστρέφῃ, καλύπτῃ ἢ ἀρνῆται. Ὅθεν δέον νὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἀπλούστατα, ὅτι ὁ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγὼν ὑπάρχει πραγματικῶς μεθ' ὅλων τῶν σκληροτήτων, ὅσας αὐτὸς συνεπάγεται εἰς τὸ βασίλειον τῶν ζώων. Εἰς τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν ἐκτελεῖται φυσικῶς ὁ περὶ τῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεως ἀγὼν οὗτος χωρὶς ἡδονῆς καὶ πόνου, ἀλλ' εἰς τὸ βασίλειον τῶν ζώων συμπαρακολουθεῖ ὄχι μόνον ἡ ἡδονὴ ἀλλὰ καὶ ὁ πόνος, ὅστις ὡς ἀμείλικτος συνέπεια τῆς αἰσθητῆς ζωῆς συνοδεύει μέχρι θανάτου τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ζῶον. Τίνος τὸ αἶσθημα δὲν ἐπανίσταται κατὰ τῶν βασάνων, ὅσας προξενούσι πρὸς ἀλληλα τὰ θηρία καταδιωκόμενα ἀμοιβαίως; Ποῖος δὲν ἐνθυμεῖται μετὰ φρίκης τὴν αἰμοσταγῆ τρέχουσαν ἀντιλόπην, τῆς ὁποίας τὴν βράχιν τὸ ἐπιπηδῆσαν ἀρπακτικὸν θηρίον ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον διασπαράττει, μέχρις οὗ θνήσκουσα πίπτει κατὰ γῆς; Εἰς ποῖον δὲν ἐμποιοῦσι φρίκην αἱ βάσανοι τοῦ ἰχθύος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα ἀποσπῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ τὸ κρέας εἰς τεμάχια, μέχρις οὗ τέλος ἐκπνεύσει; Εἰς ποῖον οἱ πόνοι τῆς μυίας ἐν τῷ ἴστω τῆς ἀράχνης, τῶν ζώντων καταπινομένων θυμάτων τοῦ ὄφρος κλπ.; Ἐδῶ οὐδεμίαν ὑπεκφυγὴν βοηθεῖ ὡς παρακάλυμμα πόνοι καὶ βάσανοι εἶνε προφανῆ.

Ποῦ εἶνε ἐδῶ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Πλάστου; Τί ν' ἀποκριθῶμεν πρὸς τὸν παῖδα; ὅστις λέγει πρὸς ἡμᾶς: Ἴδέ, σύ μοι διηγῆθης πόσον καλὸς καὶ εὐσπλαγχνος εἶνε ὁ ἀγαπητὸς Θεός, καὶ πῶς αὐτὸς φροντίζει ὡς φιλόστοργος πατὴρ περὶ ὅλων τῶν πλασμάτων του. Χθὲς τὴν

ἐσπέραν ἐν ᾧ ἤμην εἰς τὸν κῆπον ἦλθε μεγάλη γάτα καὶ ἄρπαξε τὸ πουλάκι, τὸ ὁποῖον πάντοτε τόσο εὐμορρα ἐκελάθει· ἐκτύπα τὰ πτερὰ του καὶ ἐφώναζεν ἐλεεινὰ εἰς βοήθειαν, ὥστε ἐκινήθην εἰς δάκρυα. Ἄλλ' ἡ γάτα τὸ διέσχισε καὶ ἐφυγεν. Εἶνε τοῦτο δίκαιον; Διὰ τί ὁ ἀγαπητὸς Θεὸς δὲν ἐβοήθησε τὸ πτωχὸν πουλάκι; Δὲν εἰσπόμεν νὰ τρώγῃ ἡ γάτα χορτάρια καὶ λαχανικά, τὰ ὁποῖα δὲν αἰσθάνονται κανένα πόνον;

Ἄνεπιτυχῆ ἀπόπειραν ὑπεκφυγῆς εἰς τοιαύτην περίπτωσιν εὐρίσκομεν ἐν τῷ Ῥοβινσῶνι τοῦ Κάμπε. Ὁ ἀφηγούμενος πατήρ συζητεῖ μετὰ τῶν τέκνων του περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Ῥοβινσῶνος θανατώσεως μιᾶς Λάμας (γίδας ὁμοίας πρὸς κάμηλον) ὡς ἑξῆς:

Πατήρ. Δὲν ἐνθυμεῖσθε πλέον ὅ,τι ἐγὼ μίαν φοράν σᾶς ἐξηγήθην, πῶς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ζῶα εἶνε καλὸν νὰ τὰ μεταχειρίζομεθα οὕτω.

Πέτρος.— Ἄ ναι! ἐὰν δὲν μετεχειρίζομεθα τὰ ζῶα, τότε οὐδὲ θὰ ἐφροντίζομεν περὶ αὐτῶν (!!), καὶ πολὺ μακρὰν θὰ ἦσαν ἀπὸ τοῦ νὰ τὰ ἔχωσι τόσο καλά, ὅπως τώρα, καὶ ἔπειτα πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὸν χειμῶνα ἔπρεπε ν' ἀποθάνωσι τῆς πείνης.

Παῦλος.—Ναί, καὶ περισσότερο ἔπρεπε νὰ ὑποφέρωσιν, ἐὰν δὲν ἐσφάζοντο, ἀλλ' ἀπέθνησκον ἀπὸ ἀσθενείας καὶ γῆρας· διότι δὲν ἐμποροῦσι νὰ βοηθῶσι τὸ ἓν τὸ ἄλλο, ὅπως οἱ ἄνθρωποι.

Πατήρ. Καὶ ἔπειτα δὲν πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Θάνατος, τὸν ὁποῖον δίδομεν εἰς τὰ ζῶα, τὰ προξενεῖ τόσο πόνον, ὅπως μᾶς φαίνεται. Αὐτὰ δὲν ἠξεύρουσι προτῆτερα, ὅτι θὰ σφαγῶσι· μέγουσι λοιπὸν ἡσυχὰ καὶ εὐχαριστημένα μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς, ἡ δὲ αἰσθησις τοῦ πόνου καθ' ἣν στιγμὴν θανατόνουνται παρέρχεται μετ' ὀλίγον.

Αὕτη ἡ ἀπλοῖκῆ δικαιολογία τῆς ἀγάπης ἡμῶν πρὸς τὰ ὀπτά κρέατα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις τοῦ πόσον ἐπικίνδυνος δύναται νὰ γείνη τοιαύτη ἀπόκρυψις τῆς ἀληθείας. Διότι σήμερον παῖς τις δύναται ν' ἀποκριθῆ· «Ἄλλ' ἐγὼ ἤκουσα εἰς τὸ σχολεῖον, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν χρειάζονται ἀπολύτως τὸ κρέας, ἵνα ζῶσιν, ἐπειδὴ πολλὰ φυτὰ τρέφουσιν ἡμᾶς τόσο καλά, ὅσον τὸ κρέας. Ἐπειτα πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ζῶσι χωρὶς τῆς τροφῆς τοῦ κρέατος καὶ ὅμως εἶνε ῥωμαλέοι καὶ ὑγιεῖς. Ἦ: Καὶ πόθεν ἐξεύρεις, ὅτι ὁ Θάνατος εἰς τὰ ζῶα ὀλιγώτερον προξενεῖ ἢ ὅσον φαίνεται εἰς ἡμᾶς;» κ. τ. λ.

Ἦ ἡμετέρα γνώμη λοιπὸν εἶνε αὕτη· Ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἃς λέγωμεν πρὸς τὰ παιδιά ἀπλοῦστατα: Ἔχεις δίκαιον νὰ λυπῆσαι τὸ ζῶον, καὶ ἐγὼ τὸ λυποῦμαι. Διὰ τί ὅμως τοῦτο οὕτω γίνεται, θὰ τὸ μάθῃς ἀργότερα, ὅταν μεγαλώσῃς πορισσότερον. Ἀλλὰ σὺ ποτὲ μὴ προξενήσῃς

πόνον εἰς ζῶον καὶ βοήθει τῷ ἕσον ἐμπορεῖς. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως τὸ παιδίον θὰ καθησυχάσῃ ἐντελῶς καὶ ἀργότερα δὲν θὰ εὔρεθῃ εἰς τὴν θέσιν νὰ εἴπῃ:—Τότε ὁ διδάσκαλός μου μοι ἔκαμε τὸ χ' υ' ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὅλα καθὼς μοι τὰ ἔλεγε. Βεβαίως ἐν ἑτέρῳ κλάδῳ εἴμεθα κεχωσμένοι τόσῳ βαθέως εἰς τὴν μεταποίησιν τοῦ χ' εἰς υ', ὥστε μετὰ δικαιολογίας πρὸς τὸ θεαθῆναι ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ, τέλος οὐδὲν διαφέρει ἐν χ' περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον.

Εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῶν γυμνασίων καὶ πραγματικῶν σχολείων ἃς ἐξετάζομεν, ἀφουρμῆς ἐμπιπτούσης, ἐκτενέστερον τὸν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνα ἐν τῷ μέρει τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν· ἃς ἐρμηνεύσομεν διὰ παραδειγμάτων, πῶς ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὀργανικῆς φύσεως συνεπιφέρει μεθ' ἑαυτῆς ἀναποφεύκτως ἀνταγωνισμόν καὶ νίκην τῶν μᾶλλον ἐπιδιδόντων καὶ ἐντελέστερον ὀργανισμένων ὄντων κατὰ τῶν ἀπολειφθέντων καὶ ἀτελέστερον ὀργανισμένων· ἃς ἀναφέρωμεν ἐνίας τῶν σπουδαιοτάτων ἐπιδράσεων, ἃς τὰ ὀργανικὰ πλάσματα (οἱ ὀργανισμοὶ) καὶ ἡ σχετικὴ φυσικὴ κατάστασις τῆς γῆϊνου ἐπιφανείας ὑφίστανται ἀμοιβαίως καὶ ἀποτελοῦσι τὸ μέτρον τὸ ὀρίζον τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως· ἃς φέρωμεν παραδείγματα τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τῆς κληρονομικῆς διαδόσεως. Ἐδῶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν πραγμάτων δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν τόσῳ πολλὴν τερπνὴν καὶ εὐληπτον ὕλην, ὥστε οἱ μαθηταὶ παίζοντες μανθάνουσιν ἐν συνόψει τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως, τὰς συνωθήσεις καὶ διώξεις ἐν τῇ ὀργανικῇ φύσει, καὶ μετὰ σεβασμοῦ ἀναγνωρίζουσι τὴν διοίκησιν ἀπροσδοκῆτων νόμων. Ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι δὲν φεῖδονται ἐκάστου προσώπου, ὅτι ἡ φύσις ὅσῳ φιλόστοργος ἀφ' ἑνός, τόσῳ σκληρὰ καὶ ὠμὴ ἀφ' ἑτέρου εἶνε, τοῦτο ἀναγνωρίζομεν ἄνευ ἐπιφυλάξεως.

Ἄλλ' ἐὰν ἰστάμεθα ἕως αὐτοῦ, θὰ παρείχομεν εἰς τοὺς νέους βλαβεράν εἰς τὸν βίον τῶν ὑπηρεσίαν· θὰ ἐπαραθέτομεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἀπάνθισμα τῆς τοιαύτης διδασκαλίας τὸ συμπέρασμα: προσπάθει νὰ γείνης ἰσχυρότερος παντὸς ἄλλου, νὰ ὑπερνικήσῃς αὐτὸν εἰς τὴν φρόνησιν, νὰ πορίσῃς εἰς ἑαυτὸν δι' ὅλων σου τῶν δυνάμεων καὶ ἄνευ συμπαθείας πρὸς τὸν πλησίον τὰ εὐνοϊκώτερα ὅσῳ τὸ δυνατόν μέσα τῆς ὑπάρξεώς σου, καὶ θὰ μείνης νικητὴς ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου.

Ταῦτα τὰ τόσον δελεαστικὰ συμπεράσματα ἐξάγονται δυστυχῶς καθ' ἡμέραν καὶ δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι εἶνε σχεδὸν πιθανά, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον μόνον, ὅστις στερεῖται βαθυτέρων γνώσεων. Τοιαύτας γνώσεις ν' ἀποκαλύψωμεν συνάμα εἰς τὴν νεολαίαν εἶνε ἡμέτερον ἱερὸν καθήκον καὶ δὲν εἶνε τόσον δύσκολον νὰ τὸ ἐκπληρώσωμεν, ὅσον φαίνεται. Βεβαί-

ως δὲν πρέπει νὰ ἐπιλαμβάνωμεθα μήτε τῶν δογμάτων ἐνὸς ἐκάστου ὀρησκεύματος, μήτε τῶν εἰδικῶν φιλοσοφικῶν διδασκαλιῶν· διότι ἐνταῦθα τὰ συμπεράσματα ἀποβαίνουνσι διάφορα ἀναλόγως τῶν ἀρχῶν, ἀφ' ὧν ἐκάστη μερίς ὀρμάται. Ἄλλ' ἡμεῖς πρόκειται μᾶλλον νὰ ἐξάρωμεν καὶ συναρμολογήσωμεν λογικῶς γενικὰ τῆς πείρας πράγματα, ἀπρόσβλητα ὑπὸ τῶν ἀρχῶν ἐκάστης μερίδος.

Ὁ κόσμος (τὸ σύμπαν) φαίνεται εἰς ἡμᾶς ὡς οὐσία διαφόρως κατατεταγμένη καὶ καθ' ἑαυτὴν πάντοειδῶς πεπλασμένη. Ταύτην τὴν οὐσίαν ὀνομάζομεν ὕλην καὶ τὸ σύνολον τῶν διαφόρων ἐν αὐτῇ ἐμπεριεχομένων στοιχεῖα. Τὰ στοιχεῖα—τὰ διάφορα εἶδη τῆς ὕλης—δυνάμεθα νὰ μετατρέψωμεν εἰς διαφόρους μορφάς, ἀλλ' οὐδέποτε νὰ ἐξοντώσωμεν ἕκαστον στοιχεῖον μετὰ τὰς διαφόρους ἀλλοιώσεις ἀναφαίνεται πάντοτε ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἀρχικὴν μορφήν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ὕλη συνίσταται ἐκ μικροτάτων μορίων (ἀτόμων), τὰ ὁποῖα ἄορατα εἰς τοὺς γυμνοὺς ἡμῶν ὀφθαλμοὺς διαφόρως δύνανται νὰ συνενωθῶσι καὶ ἐν τούτοις ἀναλλοίωτα μένουσι κατ' οὐσίαν. Ἐὰν τὰ πολυάριθμα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἤδη γνωρίζομεν, ἦνε καθολικὸς τρόπος ἐνώσεως ὀλίγων ἀρχικῶν στοιχείων, ἢ ἐνὸς μόνου ἀρχικοῦ, στοιχείου δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν ἐνταῦθα.

Οὐδὲν ὕλικόν μόριον (ἄτομον) διατελεῖ ἐν ἀπολύτῳ ἠρεμίᾳ· τούναντίον πᾶν τοιοῦτον τῆς ἡμετέρας γῆς ἂν καὶ φαίνεται εἰς ἡμᾶς ἀκίνητον, ἀδιαλείπτως ὅμως κινεῖται μετὰ τῆς γῆς ὡς τοῦ ὀλου. Καὶ ἐκ τῆς σχετικῆς ταύτης ἠρεμίας ἀμέσως ἀποσπᾶται, ἅμα ἡ κίνησις ἄλλων ὕλικῶν μορίων μεταδοθῆ εἰς αὐτό. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται ἡ κίνησις; Ποία δύναμις ἔδωκε τὴν πρώτην ὄθησιν τῆς κινήσεως; Ποία δύναμις διατηρεῖ αὐτὴν καὶ ποιεῖ τὰ ὕλικὰ μόρια νὰ συνενῶνται οὕτως ἢ ἄλλως;

Τρεῖς γινῶμαι ἐπὶ τούτῳ ὑπάρχουσιν. Ἡ πρώτη παραδέχεται ὅτι ὕλη καὶ δύναμις εἶνε ἀδιαχώριστοι ἀπ' ἀλλήλων· διότι οὐδεμίαν δύναμιν δύναται τις νὰ στοχασθῆ ὡς τι αὐθόπερκτον, ἥτοι κεχωρισμένον τῆς ὕλης, καὶ αὐτοτελὲς ὑπάρχον. Κατὰ τὴν αὐτὴν γνώμην, τὰ δυνάμεως κάτοχα (δυναμικὰ) ὕλικὰ μόρια εἶνε ἄκτιστα, ἐπομένως αἰώνια· αὐτὰ εἶνε οὐχὶ μόνον οἱ λίθοι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ συνάμα καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες αὐτοῦ (μορισμός). Ἡ δευτέρα χωρίζει τὴν ὕλην ἀπὸ τῆς δυνάμεως (δυνασμός), ὥστε ἡ ὕλη εἶνε τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχον, τὸ αἰώνιον καὶ ἡ δύναμις μόνον ὡς ἀποτέλεσμα, προϊόν τῆς ὕλης ἐμφανίζεται (ὕλισμός), ἢ ἡ δύναμις εἶνε τὸ ἀρχικόν, τὸ αἰώνιον καὶ ἡ ὕλη θεωρεῖται προϊόν τῆς δυνάμεως (πνευματισμός). Δύναται τις νὰ ὑποθέσῃ προσέτι ὅτι δύναμις καὶ ὕλη ἐξ ἀρχῆς εἶνε κεχωρισμένα καὶ ἡ ἄκτιστος δύναμις

κανονικῶς δεσπόζει τῆς ἀκτίστου ὕλης. Ἡ τρίτη εἶνε κυρίως μόνον εἰδός τι τοῦ πνευματισμοῦ (Spiritualismus). Αὕτη παραραδέχεται μίαν ἀρχικὴν δύναμιν, ἣτις ἐπλασε τὴν ὕλην καὶ κατ' ἀμεταβλήτους νόμους δεσπόζει αὐτῆς· ἣτις συνάμα καὶ ἕτερα ἀναρίθμητα, οὐχὶ ἀνόμοια πρὸς αὐτὴν δυναμικὰ ὄντα παριστᾷ, εἰς τὴν ἔμμεσον τῶν ὁποίων κυριαρχίαν ὑπόκειται ἀδιαλείπτως μέρος τῆς ὕλης. Αὕτη ἡ γνώμη εἶνε τὸ ὀρυμητήριον πολλῶν θρησκειῶν, ἰδίως τῆς χριστιανικῆς (Θεὸς καὶ κόσμος, ψυχὴ καὶ σῶμα).

Βλέπει τις ἀμέσως ὅτι οὐδεμίαν τούτων τῶν γνωμῶν δύναται νὰ εὐχαριστήσῃ ἡμᾶς· διότι ἐξ ὅλων λείπει ἡ ἀπόδειξις τῆς πρώτης γενέσεως, τῆς ἀρχῆς. Ὅσῳ ὅμως μακρότερον εἰς τὰ ὀπίσω ρίπτομεν τὰ βλέμματα, τόσῳ μᾶλλον ἐκφεύγει αὐτῶν ὁ ὀρίζων, μέχρις οὗ τέλος ἀμήχανοι αὐτοῦ ἰστάμεθα καὶ ἀποτεθαρρυσμένοι τρεπόμεθα πάλιν πρὸς τὰς ἀρχαίας ὑποθέσεις ἢ τὴν ἀρχαίαν πίστιν. Αἰσθανόμεθα ὅτι ἐνταῦθα ἀφίχθημεν εἰς ὄριον διαγεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἡμετέρου πνεύματος. Ἐὰν τὸ ὄριον τοῦτο εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν θὰ ὑπάρχῃ μετὰ ἑκατομμύρια ἔτη, δὲν γνωρίζομεν, τώρα ὅμως ὑπάρχει καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ τελευταία τῶν προμνημονευθεισῶν θεωριῶν, ἐπειδὴ ἅπαξ ὀφείλωμεν νὰ « ὑποθέσωμέν τι » ὡς αἰώνιον καὶ ἀκτιστον, εὐχαριστεῖ ἡμᾶς πλέον τῶν ἄλλων. Διότι ἀνεξεύρετον εἶνε διὰ τί ἐκεῖναι εἶνε ἀνώτεραι τῆς ὑποθέσεως ὅτι ὑπάρχει ἄγνωστόν τι, ὅπερ ἔχει αἰώνιον ἀρχικὴν πλαστικὴν δύναμιν, καὶ διὰ τί νὰ μὴ θέσωμεν ὡς ἀρχὴν τῶν πραγμάτων τὸν ἕπατον νοῦν ἀλλὰ τὴν ὠμὴν καὶ ἀκατέργαστον ὕλην (*rudis indigestaque moles*).

Δι' οἴουσδήποτε λόγους λοιπὸν καὶ ἂν παραδεχθῶμεν μίαν τῶν εἰρημένων ἀρχῶν—φανερὸν ἐν τούτοις εἶνε ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν οὐσίαν τῆς πρώτης ἀρχῆς τῶν πραγμάτων. Καὶ τὰς ὑψίστας ιδιότητας ἀποδίδοντες εἰς τὸν Θεὸν κατὰ τὰς ἡμετέρας θρησκευτικὰς ιδέας λησμονοῦμεν ὅτι οὕτως ἐπιχειροῦμεν νὰ καταμετρήσωμεν ἀκαταμέτρητον δύναμιν, θέλομεν νὰ περιβάλωμεν διὰ τῶν ῥακῶν τῆς ἡμετέρας ἐλλεινότητος ἕν τι ἀκατανόητον, ἀπρόσιτον.

Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἀρχικὴν καὶ ἀμοιβαίαν σχέσιν ὕλης καὶ δυνάμεως, ὀφείλωμεν νὰ ἐμμένωμεν ἐν τῇ πείρᾳ. Αὕτη διδάσκει ἡμᾶς τὰ ἐξῆς. *Εἰς τὸν κόσμον (τὸ σύμπαν) ἐπικρατεῖ ἀδιάλειπτος ἐναλλαγὴ γενέσεως καὶ φθορᾶς.* Βλέπομεν ἀστέρας ἀνατέλλοντας καὶ πάλιν ἐξαφανιζομένους· τὰ ὕλικὰ μόρια, τὰ ὁποῖα εἰς μεγάλια σῶματα ἐνούμενα βαίνουσι εἰς τὰς τροχιάς των, χωρίζονται καὶ

συνενοῦνται βραδύτερον ἀλλαχοῦ. Πρὸς τούτοις ἀναρίθμητα σώματα εἶνε ἠνωμένα περί τινα ἰδιαίτερα περιφορᾶς κέντρα, ὑφ' ὧν δεσπόζονται αἱ τροχιαί των' τοιοῦτον περιφορᾶς κέντρον τῆς γῆς καὶ πολλῶν ἄλλων οὐρανίων σωμάτων εἶνε ὁ ἥλιος (πλανητικὰ συστήματα). Δὲν χρειαζόμεθα ἤδη νὰ ἐρμηνεύσωμεν εἰδικῶς, πῶς ἢ ἐπιστήμη καὶ ἢ φιλοσοφικὴ ἔρευνα πειρᾶται νὰ ἐρμηνεύσῃ ἐν ταῖς κινήσεσι τῶν οὐρανίων σωμάτων τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν ὕλης καὶ δυνάμεως· γεγονός ὅμως εἶνε ὅτι δύνამις κανονικῶς καὶ μετὰ μαθηματικῆς, ἀπταιστοῦ ἀκριθείας διοικεῖ καὶ ὅτι ὅλαι αἱ ἐν τῷ κόσμῳ (σύμπαντι) γινόμεναι μεταμορφώσεις καὶ καταστροφαί εἶνε ἄμεσος συνέπεια τῆς κανονικῶς ἐνεργούσης δυνάμεως. Αὕτη οὐδεμίαν γινώσκει παρεκτροπὴν τοῦ κανονικοῦ, οὐδεμίαν βραδύτητα ἢ ἐπιτάχυνσιν· μετ' ἀπαρατρέπτου ἀκριθείας συνεργοῦσιν οἱ τροχοὶ τῆς μεγάλης μηχανῆς καὶ χωρὶς ἡδονῆς καὶ πόνου σιωπηλῶς ἐκτελεῖται ἡ αἰωνία ἐναλλαγή.

Εἰς ταύτην τὴν ἐναλλαγὴν ὀφείλει ἡ γῆ τὴν ὑπαρξίν της ὡς σῶμα, ὡς καθωρισμένον σύστημα ὕλης. Ἡ ὥρα τῆς γενέσεως τῆς γῆς ἐσήμανε— δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν μεθ' ἰκανῆς βεβαιότητος— ὅτι τμῆμα τῆς πυρῶδους ρευστῆς ὕλης τοῦ ἡλίου ἀπεσπάσθη καὶ εἰς τὸ ἀχανὲς κενὸν τοῦ κόσμου ἐσφενδονίσθη. Ἐδῶ διαμένει ἡ γῆ καὶ σήμερον ἀκόμη πλησίον τοῦ ἡλίου ὡς τέκνον αὐτοῦ. Αὕτη μετὰ τῶν οὕτω γεννηθέντων ἀδελφῶν αὐτῆς πλανητῶν ἐξουσιάζεται καὶ λαμβάνει παρ' ἐκείνου φῶς καὶ θερμότητα. Ὁ κατ' ἀρχὰς διάπυρος αὐτῆς ἄγκος ἀπεψυχράνθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ὁ οὕτω σχηματισθεὶς φλοιὸς ἐγένετο τὸ ἐνδιαίτημα τῆς ζωῆς.

Τῆς ζωῆς; Δὲν ζῆ αὐτὸς ὁ κόσμος (τὸ σύμπαν), καὶ οὗτος ὁ κόκκος τοῦ κόσμου ἐξελέχθη νὰ παραστήσῃ ἰδιαίτερον πρόσωπον; Τοῦτο βεβαίως οὐχί, ἀλλὰ καθ' ὅν χρόνον ἀνεπτύσσεται ἡ γῆνη σφαῖρα, ἥς τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς, συνέβη ἰδία συνένωσις (σύστασις) τῶν ὑλικῶν μορίων, ἣν δέον νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὴν ἀρχὴν τῶν ὀργανικῶν πλασμάτων. Ὅτι ἡ δύνამις, ἣτις ἐξουσιάζει τὸν κόσμον, ἠδύνατο νὰ παράγῃ καὶ ταύτην τὴν συνένωσιν (σύστασιν), οὐδεμίᾳς χρήζει ἐξηγήσεως· ὅτε τὰ ἀπαιτούμενα πρῶτόντα (συνθῆκαι), ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ γείνη αὕτη, παρήχθησαν ὑπὸ τῆς κανονικῆς ἐνεργούσης δυνάμεως, τὰ παραιτέρω ἐννοοῦνται υἱκόθεν. Ὅθεν εἰς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὑπόκειται ὅτι πανταχοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ὅπου τὰ αὐτὰ πρῶτόντα διὰ τῆς αὐτῆς πανσθενοῦς δυνάμεως παρήχθησαν καὶ παράγονται, δέον νὰ γεννηθῶσιν ζῶντα πλάσματα (ὀργανικὰ ὄντα).

Ἄλλ' εἰς τὴν ἰδιάζουσαν σύστασιν τῶν ζώντων πλασμάτων προστίθε-

ται ἤδη ἕτερόν τι, ὅπερ καθίστησι τὴν ὀργανικὴν φύσιν πάντη ἀντίθετον πρὸς τὴν λοιπὴν ἀνόργανον. Τοῦτο εἶνε ἡ αἴσθησις, ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος. Διερχόμεθα κατὰ σειρὰν ὅλας τὰς τάξεις τῶν ὀργανικῶν πλασμάτων ἀπὸ τοῦ κατωτάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀπαντῶμεν μόνον ἀμυδρὰν ἰδέαν τούτου, ὅπερ ὀνομάζομεν αἴσθησιν· ὥστε οὐδόλως δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἐν ποίᾳ τάξει τῶν ὀργανικῶν πλασμάτων ἄρχεται ἡ κυρία αἴσθησις τῆς ζωῆς. Ἡ αἴσθησις σαφέστερον ἀνεφάνη, ἀφ' οὗ πρότερον εἰδικωτέρᾳ σύστασιν ὕλης ἐνεφανίσθη, δῆλον ὅτι ἡ οὐσία τῶν νεύρων, καὶ ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἀναπτύξει αὐτῶν ἔλαβε τὸν ἐναργέστατον χαρακτῆρα. Ἀλλὰ μετὰ τῆς αἰσθήσεως ἐμφανίζεται συνάμα καὶ ἡ συνείδησις· αἴσθησις μὴ ἔχουσα συνείδησιν ἑαυτῆς εἶνε ἀπλῆ κίνησις, ἰδιότης τῆς ὀργανικῆς οὐσίας, οὐδαμῶς ὅμως αἴσθησις. Ἡ αἴσθησις ἐμπερικλείει συνάμα τὸν ἀγῶνα καὶ ἀνταγωνισμόν· αἴσθησις εἶνε ἡ μετὰ συνειδήσεως μεταβολὴ τῆς μέχρι τοῦδε καταστάσεως καὶ οὕτω συνδέεται ἀμέσως ἡ σύγκρισις, ἡ ἐκτίμησις, ἐπομένως ὁ ἀγωνισμὸς καὶ ἀνταγωνισμὸς.

Οὕτω λοιπὸν ἐκ τῆς ἐπικρατείας τῆς ἀνοργάνου φύσεως, τῆς ἀκινήτου καὶ μετ' ἀπολύτου ἀπαθείας ὑποτασσομένης εἰς τοὺς αἰωνίους νόμους τοῦ κόσμου βλέπομεν πλάσματα ἀναδυόμενα καθ' ὀλοκλήρους τάξεις, τὰ ὅποια ὑπὸ τῶν αὐτῶν μὲν νόμων διέπονται, ἀλλ' ἔχουσιν ἐν ταύτῳ τὸ αἴσθημα τῆς ἡδονῆς ἢ τοῦ πόνου. Ἐν ᾧ τὰ φυτὰ σιωπηλῶς ὑποκύπτουσι, τὰ αἰσθανόμενα ζῶα ἀγωνίζονται καὶ ἀνταγωνίζονται· παρ' αὐτοῖς πᾶσα συμφωνία ἢ διαφωνία τῆς αἰσθήσεως τῆς ζωῆς εἶνε ἡ βᾶσις μεταγενεστέρως ἐπιθετικῆς ἐνεργείας. Ἀμα τῇ πρώτῃ αἰσθήσει ἐπὶ γῆς συνεπῆλθεν ἡ ἡδονὴ καὶ ὁ πόνος καὶ μόνον ὅπου ἡ αἴσθησις τῆς ζωῆς σιωπᾶ, βασιλεύει ἡ εἰρήνη, βεβαίως ἡ εἰρήνη τοῦ θανάτου. Ἀλλ' ἄμα τῇ πρώτῃ αἰσθήσει ἐτέθη καὶ ὁ θεμέλιος λίθος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Διὰ τί λοιπὸν πρέπει νὰ γογγύζωμεν κατὰ τῆς αἰωνίου ἀρχικῆς δυνάμεως, ὅτι ἄφησε νὰ γείνη ἡ αἴσθησις, ἵνα διευκολύνη τὴν ἀναπτυξιν—ὅτι καὶ τὸ τελειότερον κτίσμα (ὁ ἄνθρωπος) κατὰ τὸν ἀφορισμὸν τῶν αὐτῶν νόμων, ὑφ' ὧν ὅλος ὁ κόσμος (τὸ σύμπαν) διέπεται, ὀφείλει νὰ προαχθῆ ἐργαζόμενον; Ποία ἀνθρωπίνη σοφία δεικνύει ἡμῖν τὸν δρόμον τῆς ἀναπτύξεως χωρὶς αἰσθήσεως τῆς ζωῆς ἢτοι χωρὶς ἡδονῆς καὶ πόνου;

Ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ὀρμώμενοι ἄς παρατηρήσωμεν τὸν ἀσυμπαθῆ περὶ τῆς ὑπάρξεως πόλεμον, τὸν ἀχαλίνωτον ἀγωνισμόν καὶ ἀνταγωνισμόν τῶν ζώων μεθ' ὅλων τῶν παρακολουθούντων βαρέων πόνων καὶ θὰ παραδεχθῶμεν σιωπηλῶς τοὺς τελευταίους τούτους ὡς ἀναπόφευκτον ἀ-

κολουθίαν τῆς καθολικῆς κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γενέσεως. Ἄλλον κόσμον (σύμπαν) μετ' ἄλλων νόμων— ἃς ἐπιχειρήσωσι νὰ δημιουργήσωσιν ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη ἀνωτέρα πρὸς τοῦτο διάνοια.

Ἄλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων ἔπεται καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος δέον νὰ προσφέρηται ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνι. Ἐκαστος ἡμῶν βεβαίως ἠσθάνθη ἤδη ἐν ἑαυτῷ διεγειρομένους ἀγωνισμοὺς καὶ ἀνταγωνισμοὺς, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἀμέσως κατεδίκασε καὶ κατέπνιξεν ἕνεκα τοῦ εἰδεχθοῦς χαρακτῆρός των. Τὸ ζῶον ὅμως ἀκατασχέτως φερόμενον ὑπὸ τῶν ἀγωνισμῶν καὶ ἀνταγωνισμῶν τοῦ οὐδεμίαν τοιαύτην κυριαρχίαν ἑαυτοῦ γινώσκει. Ποῖον λοιπὸν εἶνε τοῦτο, ὅπερ παρίσταται ἐν ἡμῖν ὡς ἡμερωτῆς, δαμαστῆς τῶν κτηνωδῶν ὄρμῶν, ὅπερ ὑπαγορεύει ἡμῖν ν' ἀποστρεφώμεθα καὶ ἀποφεύγωμεν—κατὰ μὲν τὸν Δαρβείνον—τὴν κληρονομίαν τῶν ἡμετέρων ζωιδῶν προγόνων—κατὰ δὲ τὰς ἀρχαίας θρησκευτικὰς δοξασίας—τὴν κατάραν τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας, τὰ ὀλεάσματα τῆς σαρκός; Εἶνε ἡ γνῶσις τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, ὁ πρὸς τὰ χρηστὰ ἤθη ὀδηγῶν ἡμᾶς νοῦς. Καὶ εἰς ποῖον ὀφείλομεν τοῦτον; Εἰς τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς, εἰς ταύτην τὴν θεμελιώδη ιδιότητα τῶν ὀργανικῶν πλασμάτων, τὴν καθιστῶσαν αὐτὰ ἱκανὰ εἰς τὴν ὑψίστην ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος· εἰς τὴν μακρὰν καὶ τραχεῖαν ταύτην ὁδόν, ἣν βλέπομεν τὰ ζῶα βαδίζοντα ἄνευ πολιτικοῦ ἀστέρος, ἄνευ τῶν φώτων τῆς κρείττον ἀναπτυχθείσης ἀνθρωπίνης διανοίας. Θὰ ἐσήμαινε νὰ στραφῶμεν ὀπίσω ἐν τῇ ὁδῷ, ἣτις κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους φέρει ἡμᾶς εἰς ἀνωτέραν ὁσημέραι ἀνάπτυξιν, θὰ ἦτο προδοτικὴ ἡμῶν αὐτῶν κατάβασις εἰς ταπεινοτέραν σφαιραν, ἐξ ἧς ἡ φύσις διὰ τῆς ἐργασίας χιλιάδων ἐτῶν ἀνύψωσεν ἡμᾶς, ἐάν τὸν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶνα ἐξελέγομεν ὡς γνώμονα τῶν ἡμετέρων σκέψεων καὶ πράξεων. Οὗτος ἦτο διαβάσεως θύρα, δι' ἧς ἡμεῖς εἰς ὑψηλότερον πνευματικὸν βίον εἰσῆλθομεν· ἃς βλέπομεν μὲν ἐνίοτε ὀπίσω, μηδέποτε δὲ στραφῶμεν, ἀλλὰ πάντοτε βαδίζομεν εἰς τὰ πρόσω ἐπιδιώκοντες τὴν ἀνωτέραν ἠθικὴν ἡμῶν τελειοποίησιν. Γνωρίζομεν τοὺς φυσικοὺς νόμους, ἐξ ὧν πηγάζει ὁ περὶ τῆς ὑπάρξεως ἀγῶν. Ταύτην τὴν γνῶσιν ἃς ἐπωφεληθῶμεν, ἵνα διὰ τῆς ἀνατροφῆς ἀπολαύσωμεν τούτου, ὅπερ ἀνθ' ἡμῶν ἡ φύσις ἀσφαλέστερον μὲν ἐπιτυγχάνει, ἀλλ' ἀσυμπαθῶς καὶ βραδύτερον, τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν δῆλον ὅτι τελειοποίησιν τοῦ ἡμετέρου γένους. Ἄς ἀντικαταστήσῃ τὸν σκληρὸν τὴν φύσεως νόμον, ἡ ἐπιεικῆς, ὑπομονητικὴ προαγωγή, ἡ ἀγάπη, ἡ συγχώρησις. Οἱ νόμοι τῆς φύσεως δὲν εἶνε μήτε ἠθικοὶ μήτε ἀνήθικοι, μήτε ἄσπλαγχοι μήτε εὐσπλαγχοι· ὅ,τι ὅμως εὐ-

γενές ἐν ἡμῖν ἐγέννησαν, ἃς μεταχειρισθῶμεν ἐμπράκτως πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψίστου τελικοῦ σκοποῦ, τοῦτ' ἔστι τὴν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς συνδιαλλαγὴν τοῦ κόσμου.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΝ ΤΟΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ

ΥΠΟ Α. Γ. Π.

(Ἄ π ὁ σ π α σ μ α).

Μεγίστη ὁμολογεῖται ἡ τῆς Γεωγραφίας μορφωτικὴ δύναμις, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν βιωφελῶν γνώσεων κρίνεται σπουδαιότατον μάθημα ἡ Γεωγραφία ἐκτείνουσα τὴν κατὰ χῶρον ὑπαρξίν τοῦ παιδὸς καὶ γνωρίζουσα αὐτῷ, κατὰ τὰ κυριωδέστερα, πᾶσαν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, τὴν ἐπ' αὐτῆς ποικιλίαν τῶν φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν ὄντων, τὸν ἐν τοῖς σπλάγχνοις αὐτῆς ἐγκεκλεισμένον πλοῦτον, τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ ἐκάστης φυλῆς καὶ τὰ ἦθη καὶ τὸν βίον ἐκάστου λαοῦ. Διὰ τοῦτο ἀσκεῖ ἡ διδασκαλία τῆς Γεωγραφίας οὐσιώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ παιδὸς μορφώσεως, ἐξεγείρει τὴν πρὸς τὴν πατρίαν γῆν ἀγάπην καὶ παρέχει θησαυρὸν γνώσεων χρησιμωτάτων ἐν τῷ βίῳ.

Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο δέον νὰ διδάσκηται οὐχὶ δι' ἐκστηθίσεως βιβλίων ξηρῶν καὶ δυσνοήτων, ἐν οἷς τὸ ὀνοματολόγιον τῶν ἐθνῶν, τῶν πόλεων, τῶν ὀρέων, τῶν ποταμῶν κτλ. καὶ διὰ συσσωρεύσεως ἐν τῇ μνήμῃ πληθύος ἀσυναρτήτων καὶ νεκρῶν γνώσεων, ὡς ὠνομάσαμεν ἐν τῷ γενικῷ μέρει τὰς ἀποτεταμειευμένας ἀπλῶς ἐν τῇ μνήμῃ ἄνευ ἐξεργασίας τοῦ νοῦ, καὶ εἰδοποιήσεως, καὶ ἐν ἀκίνησίᾳ παντελεῖ τοῦ συναισθητικοῦ καὶ βουλευτικοῦ τοῦ παιδός. Ἡ ποικιλία καὶ ἡ τερπνότης τῶν γεωγραφικῶν γνώσεων, εὐμεθόδως διδασκομένων, ἐξεγείρει ζῶηρον τὸ ἐνδιαφέρον ἢ δὲ ὀρθὴ ἀντίληψις τῶν διδασκομένων ἀσκεῖ τὸ παρατηρητικὸν καὶ καθιστᾷ τὴν διδασκαλίαν τῆς Γεωγραφίας ἀληθὲς ἐντρόφημα τῶν παίδων.

Κατὰ τὰς προεκτεθείσας γενικὰς διδακτικὰς ἀρχὰς ἡ διδασκαλία τῆς γεωγραφίας ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἀρχεταὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶς ἀν-